

Jakob Demant & Charlotte Klinge-Christensen: Boybands & Teenagepiger

– Kønsidentitet og drømmen om romantisk kærlighed.

Frederiksberg: Forlaget Sociologi, Samfundslitteratur 2004 (200 sider).

Det var med stor interesse, at jeg slog op på de første sider i Jakob Demant og Charlotte Klinge-Christensens nye bog *Boybands & Teenagepiger*. Det er nemlig langt fra hver dag, man støder på bøger eller forskning inden for det musiksociologiske felt i Danmark. Samtidig er der med dens klare konsteoretiske vinkel tale om et område inden for musiksociologien, der kun meget sjældent bliver tematiseret, og som samtidig er underlagt temmelig stereotyp og fordomsfulde holdninger. Forfatterens eksplicite mål om at undersøge, "hvordan teenagepiger konstruerer deres identitet i forbindelse med dyrkelsen af boybands" (s. 16), er således et kærkomment forsøg på at kaste et mere nuanceret lys over et væsentligt fænomen inden for musik- og ungdomssociologien, og deres studie er samtidig et yderst relevant supplement til de mange allerede eksisterende undersøgelser inden for kønsforskningen i Danmark.

Ifølge bagsiden af bogen, henvender den sig til en "bred målgruppe", hvorfor forfatterne har valgt at dele den op i to dele. I bogens første del (kapitel 2 og 3) udvikles en analysestrategi, som kan gribe den dobbeltheden, der ligger til grund for pigernes identitetskonstruktion, hvor de på den ene side må forsøge at skabe et selvstændigt ståsted, der kan fungere som holdepunkt for identiteten, mens de på den anden side stadig skal leve op til de

kriterier for "normalitet", der er knyttet til livet som ("mainstream") teenagepige. I bogens anden del (kapitel 5-8) appliceres analysestrategien på det erfaringsmateriale undersøgelsen bygger på – dvs. ialt 20 kvalitative interviews, diskursanalyser af boybandet Westlife's sangtekster samt deltagerobservationer ved to koncerter med samme band. Ved at splitte bogen op på denne måde kan de læsere, der udelukkende ønsker mere viden om boybandsfankulturer således hoppe de mere teoretiske diskussioner af Benjamin, Kracauer og især Butler og Maffesoli over. Dette valg må på den ene side hilses velkomment, fordi de fagpersoner, der beskæftiger sig med teenagepiger til dagligt, dermed får lettere adgang til viden om pigernes måde at tænke og handle på. På den anden side må man som sociolog med særlig forkærlighed for teoretiske diskussioner og en forskningsmæssig interesse i både musik-, kønsociologien og de nævnte teoretikere konstatere, at ønsket om tilgængelighed til tider fører til en lidt for amputeret teoretisk diskussion.

Og det er i virkeligheden en skam(!), for det teoretiske udgangspunkt for bogen er både spændende og originalt. Pigernes identitetskonstruktion søger Demant og Klinge-Christensen nemlig at begrebsliggøre ved at trække på to traditioner, der ofte opfattes som uforenelige. På den ene side er de – med udgangspunkt i Henning Bechs genfortolkning af Benjamin og Kracauer – inspireret af den såkaldte "materialfænomenologiske tilgang". Det er især det metodologiske udgangspunkt, forfatterne henter inspiration fra her, hvilket kort fortalt vil sige et ønske om at gribe fænomenernes konkrete, "stoffligt-sanselige" materialitet uden at "øve overgreb mod fænomenet" og derudover at anvende den "eksemplariske case" som omdrejnings-

punkt for analysen af virkeligheden. Forfatterne overtager dog også material-fænomenologiens overordnede teoretiske ramme, som med udgangspunkt i Horkheimer og Adornos analyse af de moderne samfund hævder, at der sker en omfattende ensliggørelse af samfundet – men ensliggørelsen er ikke total, hvorfor det er materialfænomenologiens opgave at finde spor i virkelighedens fænomener, der peger på eksistensen af tendenser, der går *imod* den ensliggørende trend.

Den materialfænomenologiske analyse er dog forældet på visse punkter (f.eks. dens ensidige fokus på kapitalismen), hvorfor de to forfattere søger at supplere den med en mere nutidig teori med samme udgangspunkt, hvilket de finder hos den amerikanske post-strukturalist Judith Butler. Hos post-strukturalisterne er det således også gængst at hævde, at samfundet er funderet på en ensliggørende mekanisme, der heller ikke her opfattes som umulig at undslippe. Forfatterne fremlægger en fin diskussion af Butlers forståelse af konsidentitet med fokus på hendes forestilling om, at mennesker – ved at "citere" allerede eksisterende kønnede diskursive praktikker – er med til at understøtte forestillingen om køn som noget fuldstændig naturligt og uforanderligt (og dermed ensliggørende). Butlers approach kan dog ikke stå alene, fordi det i alt for høj grad fokuserer på det ensliggørende aspekt ved at citere diskurser, og af den grund inddrager forfatterne Maffesolis tanker om (neo-tribale) fællesskaber i de moderne samfund. Disse fællesskaber baserer sig på en "spontan identifikation" mellem medlemmerne, der har deres grund i medlemmernes (individuelle) "smag". Da fællesskaberne i sidste ende hviler på medlemmernes omskiftelige smag, og den tiltrækning det skaber mellem dem, er de i høj grad fleksible og foranderlige. De er nemlig ikke bundet op på en konkret substantiel identitet, men derimod på en følelses- og smagsmæssig identifikation mellem medlemmerne af det neo-tribale fællesskab, hvis indhold kan forandres, uden det betyder, at fællesskabet dermed falder fra hinanden. Forfatternes kombination af Bulter

og Maffesoli betyder, at de to teoretikere fungerer som en moderne opdatering af den materialfænomenologiske idé om en dialektik mellem selvstændighed og ensliggørelse. Det teoretiske udgangspunkt for undersøgelsen er alt i alt spændende og særdeles frugtbart for de to forfatters analytiske strategi. Men det efterlader dog en del ubesvarede spørgsmål, som jeg vil komme ind på til sidst.

Det er dog klart undersøgelsens erfaringsmateriale og analysen af denne, som er bogens mest interessante element. Analysen er struktureret i to dele, hvor de første to kapitler (5 og 6) behandler de hverdagslige aspekter af tilværelsen som boybandfan, mens de to sidste beskæftiger sig med "ekstra-hverdagslige" begivenheder som f.eks. dyrkelsen af idolerne i forbindelse med koncerter og i forbindelse med det personlige møde mellem fan og idol. Forfatterne starter i kapitel 5 med en diskursanalyse af boybandsenes tekster, hvor forfatterne på glimrende vis illustrerer, hvordan teksterne skriver sig ind i den diskurs om romantisk kærlighed, som f.eks. Giddens har beskrevet. Gennem teksterne henvender bandet sig direkte til den enkelte boyband-fan, hvilket er medvirkende til, at pigerne positioneres som sangenes modtagere og som boybandsenes potentielle kærester. Teksterne tematiserer især den næsten kroniske usikkerhed, som den romantiske kærlighed udgør for teenagepigerne. Den refleksivitet og indbyggede usikkerhed, der hører med til kærlighedslivet i teenageårene, er et fast tema i boybandsenes tekster, hvilket er med til at appellere til teenagepigerne. Men boybandsene "citerer" ikke den romantiske diskurs modsætningsfrit i teksterne, hvilket giver sig til udtryk ved, at de ofte fremstiller drengen som meget følsom og sårbar i sangene og dermed i opposition til traditionelle maskuline positioner. Til gengæld fører denne tildels feminine positionering af boybandsmedlemmerne til, at de gennem deres udseende må signalere deres maskulinitet på en mere markant måde. Uden en sådan position ville de nemlig miste deres fysisk/romantiske appel til pigerne, på trods af

den klare romantiske appel.

I kapitel 6 undersøger forfatterne, hvordan pigerne helt konkret forholder sig til boybandsenes tvetydige positionering i forhold til den romantiske diskurs. Demant og Klinge-Christensen starter i kapitlet ud med at undersøge, hvad der i første omgang får pigerne til at blive interesserede i boybandsene. Her finder de, at pigerne på den ene side tiltrækkes af især medlemmernes udseende, mens bandets musik kommer i anden række. På den anden side må pigerne også være tiltrukket af boybandsmedlemmernes personligheder, fordi en ren fysisk/sexuel tiltrækning ikke er legitim inden for den diskurs om romantisk kærlighed. For at undgå de problematiske aspekter ved en overfladisk interesse i udseendet hævder forfatterne, at pigerne danner neo-tribale fællesskaber med deres veninder centreret om dyrkelsen af bandet. Her er udseendet godt nok i fokus, men det sker på en sådan måde, at udseendet opfattes som et *symbol* for de personlige kvaliteter, idolerne besidder og ikke blot som et rent ydre, pigerne er fysisk/sexuelt tiltrukket af. Forfatternes konklusion på kapitlet er, at de neo-tribale fællesskaber er en forudsætning for overhovedet at blive boyband-fan, fordi piger uden mulighed for at dele interessen med andre er nødt til at "afvise bandets tilbud om romantik" (s. 115). Det betyder også, at det er *fællesskabet* mellem pigerne, der er det helt centrale for boybands-fansene, hvorfor det er "mere eller mindre ligegyldigt, hvilket konkret boyband, som denne neo-tribale kommunikation drejer sig om" (s. 116).

I kapitel 7 vender forfatterne sig mod analysen af en koncertsituation med Westlife, og her forlader de samtidig udgangspunktet hos Maffesoli, fordi han udelukkende beskæftiger sig med hverdagslige fællesskaber og således ikke på tilstrækkelig vis tager højde for, hvilken funktion et ritual som det at gå til koncert spiller for idoldyrkelsen. Det teoretiske grundlag for dette kapitel finder forfatterne i stedet hos John MacAloon, som fremhæver vigtigheden af sådanne ritualer ud fra en betragtning om, at det er igennem disse,

at fællesskaberne kan reflektere over og forny grundlaget for deres eksistens. At der herigennem skal ske en fornyelse af grundlaget for fællesskaberne indebærer også, at der er en vis risiko for, at udførelsen af ritualerne ikke kan leve op til dette mål. Det usikkerhedsmoment, der er indbygget i koncertsituationen, hænger sammen med, at dette ritual ikke er opstået spontant, men derimod er et udslag af boybandfænomenets klare kommercielle træk. Det betyder, at pigerne ikke kan være sikre på om den performance, bandet præsenterer i musikken og i deres biografier, svarer til virkeligheden. Denne usikkerhed kan koncerten være med til at forstærke eller mindske alt afhængigt af ritualalets udfald. Det afgørende for dette udfald er, om bandet fremstår på en sådan måde, at publikum bliver overbevist om, at deres optræden er udtryk for en ægte interesse og glæde ved at stå på scenen og være konfronteret med deres fans. At det rent faktisk forholder sig sådan, bliver pigerne bekræftet i gennem de små fejl eller improvisationer, som medlemmerne af Westlife gennem hele koncerten foretager. Udfaldet af den koncert forfatterne har deltaget i er succesfuld, fordi den er med til at styrke og bekræfte pigernes (romantiske) forhold til deres idoler. Pigerne når dermed til en erkendelse af, hvor vigtigt bandet er for deres liv, og koncerten får dermed en stærk betydning i hverdagen som noget, der binder pigerne i fan-fællesskaberne tættere sammen.

I det sidste kapitel tager forfatterne fat i den helt udsædvanlige situation, hvor det lykkedes for boybands-fansene at møde deres idoler personligt. For de piger udvikler der sig en markant anderledes form for fan-fællesskab, hvis man sammenligner med dem, som udelukkende baserer deres idolisering på fantasier og kollektive "kontakter" til bandet i forbindelse med koncerter. For de førstnævnte bliver idoldyrkelsen til en decideret forelskelse, og på den måde får livet som boyband-fan en langt større og mere direkte betydning for disse pigers identitet og den måde, deres kærlighedsliv udvikler sig på. Idolernes uopnåelighed betyder nemlig, at

pigerne "har svært ved at fastholde den romantiske interesse for "almindelige fyre"" (s. 168), fordi de jævnaldrende drenge ikke kan leve op til de (urealistiske) forventninger, pigerne har fået som følge af deres møde med boybandsmedlemmerne. De piger, der kun har kollektive erfaringer med boybandsene, har derimod langt mere realistiske forventninger til deres kærester, og de forholder sig i det hele taget mere kritiske til boybandsene, hvori- mod pigerne med personlige erfaringer anlægger en "bevidst naiv" holdning til dem.

Konklusionen på undersøgelsen (kapitel 9) er, at boyband-dyrkelse må opfattes som en "eksemplarisk case på en generel praksis i moderne, vestlige samfund" (s. 187). Ifølge forfatterne viser fænomenet nemlig på eksemplarisk vis, at når der – selv i de tilfælde, hvor der er tale om "et af de allermest ensliggørende, kulturindustrielle produkter" – alligevel findes et "ikke-identisk kim til forandring af de identiske subjektpositioner" betyder det, at moderne mennesker i stor udstrækning har mulighed for at konstruere deres identitet på unikke måder gennem deltagelse i neo-tribale fællesskaber og dermed undslippe de "entydige" og "enliggørende logikker", der traditionelt har knyttet sig til konsidentiteten. Det er f.eks. det der sker, når pigerne på én gang indtager en lettilgængelig (feminin) position som (kvindelig) boyband-fan, men alligevel kan eksperimentere med andre positioner, hvortil der er knyttet mere maskuline egenskaber (f.eks. det at være den udfarende kraft i et kærlighedsforhold eksemplificeret ved at vælge favorit i boybandet). At pigerne i en vis udstrækning har manøvre-frihed i forhold til deres identitet illustrerer ifølge forfatterne på eksemplarisk vis, hvordan identitetskonstruktionen i det moderne er indskrevet i en dialektik mellem selvstændighed fra og afhængighed af det omgivende samfund og de ensliggørende konsiderationer, der findes i dette.

Alt i alt er der tale om et yderst interessant bidrag til den danske sociologi, der kaster lys over et område, man ved alt for lidt om, selvom analysen af den "eksem-

plariske case" ikke for alvor rummer overraskende konklusioner. Det er – heldigvis da – de færreste sociologer, der for alvor tror på det gennemkonforme og oversocialiserede menneske, som blindt retter sig ind efter samfundets ensliggørende praktikker. Der er dog – som nævnt ovenfor – en række spørgsmål, der rejser sig i forbindelse med særligt det teoretiske grundlag for bogen. For eksempel må man spørge sig selv, om bogen i virkeligheden er et studie med inspiration i materialfænomenologien i dens benjaminske udformning eller om den ikke snarere er langt mere inspireret af en kombination af Foucault og Butler: Hvorfor er det f.eks. indledningsvist nødvendigt med "tunge teoretiske fortolkninger" om konsidentitet med videre, hvis idealet er at lade fænomenets "stofligt-sanselige" materialitet træde frem i analyserne uden overgreb? (Her virker det som om, de to forfattere har lyttet til Adornos kritik af Benjamin, hvori han påpeger, at det er nødvendigt med en medierende teori, der sætter de empiriske fund, man har gjort sig, i relief. Men Adorno affærdiges gennem hele projektet på en noget unuanceret måde, hvilket er med til at amputere den teoretiske diskussion). Man kunne ligeledes spørge om den eksklusive brug af "diskursive" metoder er tilstrækkelig, hvis man vil gribe boybands fankulturernes materialitet? Hvorfor har man ikke deciderede billed- og videoanalyser, der er eksemplificeret og mere detaljerede beskrivelser af observationer fra koncerterne med? Og hvorfor beskæftiger man sig slet ikke med selve musikken i boybands fankulturerne? Er det helt tilfældigt, at det er *pop* musik med mange ballader, pigerne falder for og ikke støjende punk eller hårdtpumpende techno? Kunne man forestille sig et "rock"-boyband, eller er selve musikkens karakter og stemning af betydning for den måde fan-fællesskaberne udvikler og udlever sin eksistens på? Dette spørgsmål får vi slet ikke svar på, fordi den musikologiske side af boybands – som i så mange andre musiksociologiske undersøgelser – desværre tilside-sættes helt, selvom den meget vel kunne tænke sig at have betydning også for pi-

gernes identiteskonstruktion (hvis en sådan skal opfattes som værende mere og andet end noget blot og bart diskursivt). Ligeledes må man undre sig over, hvorfor har man valgt en meget traditionel og stringent måde at bygge bogen op på, når ét af målene med den materialfænomenologiske analyse er at chokere og overraske læseren og i særdeleshed, hvorfor har man valgt at præsentere det overordnede teoretiske udgangspunkt helt separat istedet for at væve det ind i analysen af erfaringsmaterialet. (Her burde forfatterne måske have skelet noget mere til én af deres inspirationskilder – Henning Bech – som på en helt igennem eksemplarisk måde har formået at *praktisere* den materialfænomenologiske “metodologi”).

Der kunne nævnes adskillige andre problematiske aspekter ved bogen teoretiske grundlag, men væsentligheden af disse afhænger naturligvis af, med hvilken tilgang man går til bogen. Hvis man primært ønsker indsigt i livet som boyband-fan og den erfaringsbaserede analyse af dette – eller i det hele taget vide mere om konstruktionen af konsidentitet blandt teenagepiger – er bogen et glimrende udgangspunkt med mange interessante diskussioner. Men hvis man også gerne vil præsenteres for et konsistent og uigennemtrængeligt teoretisk argument, må man stille sig mere kritisk overfor, om de to forfatteres mål i sidste ende bliver nået.

Claus D. Hansen
Arbejdsmedicinsk Klinik
Herning Sygehus

Mary Elisabeth Scheel: Viden, tavs viden og sandhed – set i en sygeplejefaglig kontekst

Aarhus: Forlaget Philosophia 2004 (418 sider).

Bogen er en redigeret ph.d.-afhandling, forsvaret af Mary E. Scheel ved Institut for Filosofi, Aarhus Universitet 2003. Afhandlingens centrale tema er at lave en filosofisk analyse af viden, tavs viden og sandhed, deres indbyrdes relationer og anvendelsesmuligheder i en (sygepleje) faglig praksis.

I kapitlerne 2-7 fremstilles både ældre og nyere europæiske filosofiske traditioner og deres antagelser om viden, tavs viden og sandhed. Der præsenteres værker af Platon, Sokrates, Aristoteles, Polanyi, Schön, Kant, Wittgenstein, Merleau-Ponty og Nussbaum i nævnte rækkefølge. Derudover tilsættes lidt Habermas, lidt Løgstrup, lidt Sartre for blot at nævne nogle få. Der er tale om et righoldigt udvalg af filosoffer, som ifølge forfatteren er valgt, fordi de har en alternativ opfattelse af viden, som rækker ud over påstandsviden (verificerbar, objektiv, almengyldig viden) som den eneste sande viden.

Kapitel 8 rummer en filosofisk udlægning af metaforbegrebet. Det omfattende udvalg af filosoffer slører overblikket, og fremstillingen fortaber sig i nogen grad i tekniske detaljer om sproglig opbygning af metaforiske udtryk. Hovedfokus er rettet mod metaforers mulige bidrag til produktion af viden. Scheel konkluderer, at metaforer kan bidrage til at skabe ny viden, indsigt og erkendelse om praksis, fordi metaforiske udtryk giver mulighed for at se praksis på en ny måde og stille nye spørgsmål. Desuden kan metaforer bidrage til kaste lys over, hvordan falsk viden og falske forestillinger fastholdes. Derfor kan der ligge frigørende handlekompetencer i analyse af metaforiske udtryk.

Scheel konkluderer, at viden ikke kun er eksplicit, som i den filosofiske fundamentalisme. Viden, tavs viden og sandhed bør alle indgå i en faglig praksis. Scheel anfører, at det er et problem, hvis tavs vi-

den afvises, da den viden er dybt involveret i menneskers liv, og som sådan udgør den et væsentligt fundament for en faglig praksis, der har mennesker som genstandsområde. Der bør inddrages viden som rummer forbilledlige handlinger i praksis, som retter sig mod både det kropslige –, det historiske – og det sociale menneske.

Jeg har undret mig over hensigten med det omfattende udvalg af filosofiske traditioner. Jeg ser det i lyset af det egentlige formål med afhandlingen. Scheels afhandling rummer et opgør med det skolastiske paradigme, som har fokus på det universelle og almengyldige frem for det partikulære og konkrete. Afhandlingen er også et opgør med filosofisk fundamentalisme (objektivism) og filosofisk relativisme (subjektivism), der som to yderpunkter har præget sygeplejens videns- og praksisformer. På den ene side bærer sygeplejedisiplinen præg af en overleveret positivisme (fundamentalisme), som underkender praksis og praksiskompetence ved at fokusere på videnskabsbaseret sygepleje, som vægtlægger almengyldig og kontekstafhængig viden, som Scheel tager afstand fra. På den anden side findes den relativistiske sygepleje eller "prakticisme", som antager, at enhver sygeplejesituation er unik og ingen sandhed eller viden kan overføres fra en situation til en anden. Absolutte målestokke for sandhed forkastes, den professionelle er højeste autoritet og vejledes af egne oplevelser, holdninger og valg.

Hovedformålet med afhandlingen er at argumentere for en tredje vej, kaldet *Interaktionel Sygeplejepsiksis* (IAS), som kan løse sygeplejens vidensproblem. IAS afviser det skolastisk paradigme og stiller sig mellem fundamentalisme og relativisme. En faglig praksis må rumme både partikulære og situationsbetingede handlinger, men også videnskab, som er med til at beskrive forbilledlige handlinger i praksis, må indgå i en faglig praksis. Scheel afviser positivismen og antyder en ny retning for forskning i praksisdiscipliner: Den eneste sande form for forskning må tage sit udgangspunkt i praksis.

De valgte filosofiske temaer (og meta-

forer) inddrages ud fra deres relevans for IAS. De filosofiske analyser er for så vidt forstandige, nuancerede og interessante, men Scheel forkaster i sidste ende mange af de interessante vinkler, fordi der kun anvendes få teori-elementer, som passer ind i formen (læs IAS). Lad mig nævne et eksempel. Michael Polanyi er den første af en række nyere filosoffer, som har formuleret begrebet tavs viden, men da han beskriver tavs viden som *a-kritisk*, inddrages også Schöns syn på tavs viden, fordi den rummer det efterlyste kritisk element, som udtrykkes i begrebet *reflection-in-action*.

Det kan undre, at Habermas ikke har fået et selvstændigt kapitel, idet IAS henter sin hovedinspiration herfra. IAS rummer tre former for videns- og handlekompetence i et ligeværdigt samspil: 1) Det kognitiv-instrumentelle –; 2) Det moralsk-praktiske –; og 3) Det æstetisk-ekspressive niveau. Det æstetiske niveau medtænker en videns- og handlekompetence, som integrerer menneskets oplevelsesverden og en udvidelse af eksisterende livsmuligheder både partikulært og individuelt, men også i en almen og en kollektiv forståelsesramme. Problemet med Habermas er ifølge Scheel, at han ikke belyser forholdet mellem abstrakte principper og konkrete situationer tilstrækkeligt. Teorien bidrager med vigtig viden til IAS, men i mindre grad med tavs viden og sandhed.

For så vidt angår IAS har jeg to indvendinger. For det første prioriterer IAS mellemmenneskelig forståelse baseret på sproglig kommunikation. Hvordan opnås sproglig forståelse i en kontekst præget af et ordløst rum, som det kan forekomme hos meget syge mennesker, der ikke har talens kraft eller magt? En sanselig forståelse ville her være et godt bud! Har sproget forrang for sansning, eller gør det modsatte sig gældende, at vi faktisk sanser, før vi forstår? For det andet synes jeg, at lægfolks perspektiv på viden, tavs viden og sandhed i nogen grad fortaber sig i det dunkle, fordi Scheel har sit primære fokus på den professionelle aktørs videns- og handlekompetence.

Når man har læst bogen, hvilket i sig

selv er en kæmpe udfordring, sidder man tilbage med en fornemmelse af at have fået en masse ting at vide, men samtidig efterlades man uden overblik og med en del ubesvarede spørgsmål. Lad mig bruge den videnskabsbaserede sygepleje som eksempel. Scheel har argumenteret for en afvisning af positivismen som enhedsvidenskab, når der forskes i praksisdiscipliner. Er det udtryk for afvisning af kvantitativ forskning generelt? Er al sygeplejevidenskab positivistisk? I fald Scheel skulle mene dette, er hun ude af trit med virkeligheden, idet der i dag findes megen sygeplejeforskning baseret på fortolkningsvidenskab og kvalitative metoder, som netop tager højde for, at virkeligheden er kompleks, mangfoldig og nuanceret. Hvad er det for en vej Scheel anviser, når det gælder forskning i praksisdiscipliner? Her er jeg igen i tvivl. Er der tale om en afvisning af forskning i praksisdiscipliner generelt, eller er den eneste værdifulde forskning empirisk forskning? Jeg kunne få den tanke, når jeg læser afhandlingen, at IAS i sig selv er udtryk for den videnskabsbaserede praksis, Scheel ønsker:

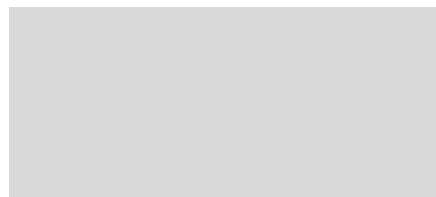
Forskning i den interaktionelle sygeplejepraksis må ses som en dialektik mellem teori og praksis og må ses i tre faser (s. 300).

Først en beskrivelse af den konkrete sygeplejepraksis, dernæst refleksion over den beskrevne sygeplejepraksis og til sidst udvikles almenbegreber, som kan bidrage til at forstå og forklare sygeplejefagets komplicerede virkelighed. Fra det teoretiske niveau vendes tilbage til praksis, så der skabes en dialektik mellem det almene og det partikulære. Er ovenstående udtryk for en metodisk ensretning af empirisk forskning? Eller er det udtryk for en forskning baseret på et fagligt skøn, som næppe kan opnå status som gyldig og pålidelig forskningsbaseret viden, som jeg ser det. IAS er en abstrakt filosofisk konstruktion af "den gode og forbilledlige" praksis, en normativ teori, som jeg kunne ønske mig underbygget af empirisk forskning.

Mit generelle indtryk af bogen er, at den

tager fat på væsentlige temaer, men det meget store udvalg af filosofiske tilgange formidlet i et abstrakt sprog betyder, at det er svært at bevare overblikket og holde interessen fangen. Der er ingen tvivl om, at Scheel har et grundigt kendskab til de filosofiske traditioner og den interaktionelle sygeplejepraksis, hun præsenterer. Set i det lys kan bogen være et godt udgangspunkt for en introduktion til temaerne: Viden, tavs viden, sandhed og faglig praksis. Scheel fremhæver selv, at bogens temaer er centrale for professionelle i social- og sundhedsvæsenet, som eksempelvis sygeplejersker, læger, fysio- og ergoterapeuter, socialrådgivere og jordemødre. Jeg mener, at bogen kan være en nyttig introduktion og inspiration for erfarne professionelle (herunder forskere), som ønsker at indkredse og udvikle en faglig praksis, men jeg vil foreslå, at de mennesker, en konkret faglig praksis er rettet mod, inddrages i en sådan udvikling.

Karen Marie Dalgaard
Institut for Sociale Forhold og Organisation
Aalborg Universitet

**Martin D. Munk &
Jakob B. Lind:**
Idrættens kulturelle pol:
En analyse af idrætsfeltets
autonomi belyst ved
Pierre Bourdieus metode.

København: Museum Tusulanums Forlag 2004
(126 sider).

Idræt ved vi alle, hvad er. Og dog. Selvom vi afgrænser os til idrættens organisationer i Danmark, er der absolut ingen fælles forståelse af, hvad idræt er – eller skal være. Idrætsdefinitionen er omstridt, både

i organisatorisk, politisk og teoretisk regi. I *Idrættens kulturelle pol* analyseres den danske idræt i et spændingsfelt mellem markeds-mæssige, pædagogiske og velfærdsstatslige logikker. Med udgangspunkt i Bourdieus feltteori anskueliggøres dynamiske kræfter i kampen om, hvad idræt er og bør være. Bogen er en velskrevet og pædagogisk fremstillet illustration af, hvorledes feltteorien kan bringes i anvendelse til belysning af processer og relationer i samfundsmæssige institutioner. Ikke mindst er den med sin indsigtfulde analyse af idrættens definitions-kamp et væsentligt idrætssociologisk bidrag.

I de første tre ud af i alt seks kapitler redegøres der for teori og metode, og det anskueliggøres blandt andet ved en række eksempler, hvad det feltteoretiske perspektiv kan bidrage med. Særligt refereres til idrættens udvikling gennem de seneste tiår, hvor den såkaldte økonomiske pol træder frem, når idræt også er en vare på et underholdnings- og livsstilsmarked. Hensigten er således at undersøge, hvorvidt idrætten kan bevare sin relative autonomi (her forudsættes altså, at idrætten har en sådan!) i forhold til den økonomiske, men også den politiske og pædagogiske/dannelsesmæssige sfære. Til at belyse dette har forfatterne valgt at undersøge typer af positioneringer i idrætsfeltet med inddragelse af organisationsfolk som "informanter".

Det empiriske materiale udgøres af ni dybdegående interviews og 32 kortere telefoninterviews med idrætsorganisationsfolk. Telefoninterviewene bliver dog tilsyneladende kun anvendt som baggrund for at udvælge de ni "strategiske informanter" til at sikre "idealtypiske" positioneringer. Grundlaget for typologiseringen samt hvilke idealtyper, der er opereret med i udvælgelsen, forbliver desværre uformidlet. At opstille idealtyper fremkommer måske også en anelse ambitiøst i betragtning af materialets omfang og udvalg. Ikke desto mindre vil udtalelserne fra de udvalgte organisationsfolk for kendere af den danske idrætsverden uden tvivl fremstå som – omend ikke repræsentative så i hvert til fælde – centrale synspunkter i idrættens

definitions-kamp.

Formålet med interviewundersøgelsen, som præsenteres i kapitel 4, har været at indkredse, hvad idræt er, forstået på følgende måde: hvilke aktiviteter, der hører ind under termen idræt; hvad idrættens formål er; hvordan idræt kan afgrænses fra andre sociale aktiviteter; samt hvordan idrætten skal forholde sig det omgivende samfund. Forfatterens interesse har været at undersøge:

... idrættens relative autonomi – der netop i en vis forstand er det omfang, i hvilket idrætten *unddrager* sig forståelse gennem politiske og økonomiske termer ...
(s. 18, forfatterens kursivering).

Særligt skal fremhæves analyserne omkring organisationsfolkernes vurdering af idrættens pædagogiske og dannelsesmæssige anvendelsesmuligheder, da det er analysen af den pædagogiske pol, der fremstår som bogens stærkeste bidrag.

Selvom betragtningen af idrætten som et felt fremstår postuleret, omend reflekteret (der stilles spørgsmålstejn ved, om idrætten kan betragtes som et felt (s. 13 + s. 26f), men alligevel antages der bogen igennem, at idrætten har et felts karakteristika), så bidrager feltanalysen til at illustrere, hvorledes forskellige "logikker", eksterne og interne, er på spil i definitions-kampen. Dette samspil syntetiseres i kapitel 5: "Idrætten mellem mediemarked og velfærdsstat" og kapitel 6, som er konklusionen. Af de eksterne synes den velfærds-ideologiske logik ikke at være så dominerende, omend den er en dynamisk faktor, der styrkes i disse år, f.eks. ved at idrætten pålægges og påtager sig sociale problemløsningsopgaver, såsom integrations- og sundhedsproblemer. Den økonomiske logik er mere konsekvent på spil og styrkes også i allerhøjeste grad ved kommer-cialisering, professionalisering og medier-nes voksende betydning. Mere overraskende påpeges den pædagogiske logik at være kraftigst til stede i idrætsfeltet og på en mere "truende" måde for den interne, kulturelle logik, idet der synes at være

kraftige strømninger i idrættens organisationer, der anser en pædagogisk eller dannelsesmæssig logik for at være selveste idrættens interne logik: idrættens kulturelle pol.

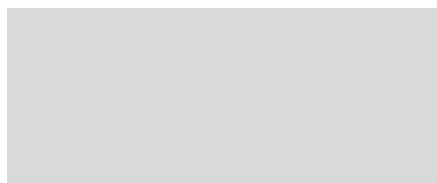
Den pædagogiske logiks styrke problematiserer forfatterne på relevant vis. Uden at de dog med bogens spinkle empiriske grundlag burde påstå, som de gør indledningsvist (s. 13), at de i modsætning til andre idrætsforskere resultater ikke vil indtage en normativ position, men (derimod?) vil "identificere idrættens kulturelle pol". Problematiseringen af den pædagogiske logiks indtrængen i idrættens kulturelle pol rummer, om forfatterne vil det eller ej, politisk sprængstof. For eksempel vil det for organisationsfolk inden for DGI (Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger) i modsætning til DIF'ere (Danmarks Idræts-Forbund), uden tvivl virke provokerende, at det dannelsesmæssige perspektiv fastholdes som noget eksternt og for idrættens kulturelle pol noget uvedkommende. Det synes nemlig især at være ud fra DGI'ernes udtalelser, at dannelse og pædagogiske elementer identificeres som bærende for, hvad idræt er og også bør være.

Selvom Bourdieu har forholdt sig eksplicit til sport og lavet et decideret "Program for a Sociology of Sport" (*Sociology of Sport Journal*, 5, 1988) er hans feltteori desværre blevet anvendt af et fåtal inden for sociologien om sport. Den franske sociolog Jacques Defrance er mig bekendt den, der mest systematisk har forsøgt at anskue sport som et felt. Og herhjemme står Martin Munks bidrag *Livsbaner gennem et felt: En analyse af eliteidrætsudøveres sociale mobilitet og rekonversioner af kapital i det sociale rum* (1999) og nu *Idrættens kulturelle pol* desværre endnu alene. Til gengæld viser disse bøger, at det er muligt at give sig i kast med Bourdieus feltteori, og at det er frugtbart at gøre det i analyser af idræt. Ikke mindst anviser *Idrættens kulturelle pol* veje til, hvorledes også kvalitative, og ikke kun statistiske, undersøgelser kan indgå i feltmodeller. Denne lille og relativt letlæselige bog kan derfor anbefales f.eks. som specialelitteratur i kandidatstu-

derendes bestræbelser på at anvende Bourdieu inden for mindre og kvalitative undersøgelser.

Bogen kan udover af forskere, undervisere, organisationsfolk og politikere således sagtens læses og anvendes af de mange studerende inden for socialvidenskaberne, der ønsker at se bourdieuske begreber og analyser udfoldet i en dansk kontekst og eventuelt har mulighed for selv give sig i kast med mindre empiriske analyser. Og mangen en studerende vil uden tvivl elske det minileksikon over Bourdieus begreber, forskningsområder og hovedværker, der findes bagest i bogen.

Inge Kryger Pedersen
Sociologisk Institut
Københavns Universitet

Niels Ploug, Ingrid Henriksen & Niels Kærgård (red.): Den danske velfærdsstats historie.

København: Socialforskningsinstituttet 2004
(292 sider).

Velfærdsstaten og dens fremtidige udvikling har siden dens opståen i det forrige århundrede udgjort et væsentligt emne i den politiske debat og i den politiske kamp og gør det til stadighed, ligesom den er genstand for stor opmærksomhed i den offentlige debat. Det erklærede formål med antologien – som hovedsageligt er blevet til i forbindelse med et seminar om velfærdsstatens historie, hvilket Socialforskningsinstituttet tog initiativ til i 2001 – er, at give læseren indblik i den danske velfærdsstats udvikling og indhold, og det er forfatterens håb,

at bogen kan bidrage til at kvalificere den debat om velfærdsstatens

fremtid, som foregår for tiden, og som i øvrigt har foregået lige siden velfærdsstatens start (s.10).

Antologien kan derfor ses som resultatet af et ønske om at indsamle en del af den viden om velfærdsstatens udvikling, der findes blandt danske forskere.

Antologien består af tolv kapitler skrevet af forskellige forfattere med forskellige tilgange til belystningen af bogens emneområde. Nogle af kapitlerne tager udgangspunkt i en generel historisk analyse af velfærdsstatens udvikling, mens andre fokuserer på udvalgte områder, som er centrale for velfærdsstaten. I den forbindelse skal det nævnes, at det som læser ville have været nyttigt med en kort introduktion til antologiens forskellige bidragydere, som har meget forskellige baggrunde for og indgangsvinkler til at forstå velfærdsstaten og dens udvikling. Blandt forfatterne er f.eks. Palle Simonsen, tidligere konservativ socialminister under Schlüters firkloverregering, og Aase Olesen, tidligere radikal socialminister under Schlüter fra 1988-1990 og formand for Socialkommissionen 1991-1993. Man skal derfor holde sig disse bidragydere specielle status og udgangspunkt for øje. Når dette er sagt, er det imidlertid også bogens styrke, at den i kraft af sine forskellige bidrag ikke lægger sig fast på én bestemt fortolkning af den danske velfærdsstat, men lægger op til debat.

Bogens første fem kapitler beskæftiger sig med velfærdsstatens tidlige historie, hvor der trækkes brede linjer til, hvordan velfærdsstaten er indrettet i dag. Den overordnede argumentationslinje er, at den danske velfærdsmodel ikke repræsenterer en

socialdemokratisk ideologi, men et nationalt, politisk kompromis om, hvordan man organiserer og finansierer de sociale og de sundheds- og uddannelsesmæssige ydelser, som man politisk har besluttet at stille til rådighed for befolkningen (s. 13).

Denne pointe illustrerer forfatterne gennem forskellige historiske analyser. F.eks. viser Jørn Henrik Petersen i kapitlet "Den danske velfærdsstats oprindelse", hvordan de første velfærdsreformer (alderdomsunderstøttelsen) blev gennemført som et resultat af svigtende efterspørgselsforhold i landbruget og gårdejernes mulighed for og evne til at sætte deres ønsker igennem politisk. Dermed betoner han partiet Venstres rolle i den tidlige udformning af det danske pensionssystem. Ifølge den danske ordning kunne alle i kraft af deres egenskab som danske statsborgere modtage alderdomsunderstøttelse, som finansieredes gennem skatterne, og hans pointe er, at havde man som i Tyskland valgt en ordning finansieret af bidrag og kun omfattende lønarbejdere, havde den solidariske omfordeling været betydeligt mindre, idet store dele af landbefolkningen bl.a. havde været udelukket fra at modtage sådanne ydelser. Valget af denne model, som der var bred politisk opbakning omkring, har således præget principperne for velfærdsstatens historiske udvikling.

Niels Finn Christiansen og Klaus Petersens artikel "Velfærd med vilje – men hvis?" er interessant i denne sammenhæng, da den, som de selv skriver, antager karakter af et debatoplæg, der – mere eller mindre indirekte – stiller spørgsmålstegn ved de tidligere kapitlers periodisering af velfærdsstatens udvikling. De mener, der lægges for megen vægt på dens tidlige historie, hvilket er udtryk for en "smal" definition af velfærdsstaten, som fokuserer for ensidigt på den velfærdspolitiske lovgivningsproces. Ifølge Christiansen og Petersen fører dette til en underkendelse af Socialdemokratiets afgørende rolle som initiativtager til og idé-udvikler bag velfærdsstaten, og de argumenterer for, at begrebet "velfærdsstat" kun bør anvendes for perioden efter Anden Verdenskrig, fordi opbygningen af velfærdsstaten først her blev betragtet som et mål i sig selv (s.150).

Bogens kapitel 8 og 9, skrevet af Palle Simonsen og Aase Olesen, beskæftiger sig med nyere udviklingstendenser på vel-

færdsområdet i 1980'erne og med Socialkommissionens arbejde i starten af 1990'erne og skiller sig som sagt ud ved at være forholdsvis subjektive analyser fra to mennesker, som har været involveret i konkret velfærdspolitik. I sin artikel "Firkloverregeringens social- og velfærdspolitik" gør Palle Simonsen f.eks. rede for, forsvarer og fremhæver det (udelukkende) positive i den borgerlige regerings besparende sociale reformer i 1980'erne, mens Aase Olesen, der selv betegner sig som "et uvildigt vidne til de seneste årtiers socialpolitiske udvikling" (s.184), i "Omkring Socialkommissionen 1991-1993", bl.a. argumenterer for nødvendigheden af den "aktivistiske" socialpolitiske linje, som Socialkommissionen gjorde sig til fortaler for. Deres beretninger er interessante som en form for historiske vidnesbyrd, men hvis man – som jeg – mener, at en af samfundsvidenskabens afgørende forpligtelser og vigtigste legitimationsgrundlag er at forholde sig kritisk over for bestående såvel som historiske magtforhold, kan disse bidrag virke problematiske. Udsagn som:

Forst i slutningen af 1980'erne begyndte så den egentlige aktivering i det sociale system at slå igennem. Det var ikke mindst princippet om, at man ikke uden videre kunne fortsætte med at modtage kontanthjælp uden at gøre gavn for samfundet, som var med til at bryde isen (Simonsen s. 177-178)

og

Flere og flere indså, at vort velmentede dagpenge- og kontanthjælpsystem kun førte de svage grupper længere og længere ud i passivitet og afmagt (Olesen s. 185)

kunne i sig selv underkastes analyse som en del af en bestemt politisk diskurs. Antologien kan derfor betragtes og læses som en del af den genstand, den forholder sig til; den politiske kamp om velfærdsstaten og dens udvikling.

Derfor er Viggo Jonasens artikel "Den kommunale danske velfærdsstat – gennem fire socialreformer og fire mellemtider", som forholder sig kritisk til velfærdspolitikken fra især 1990-2003 og dermed også til Aase Olesens "ungdomspakke" fra 1990, et nødvendigt og oplysende bidrag.

Bogens sidste to kapitler omhandler hver deres del af det danske velfærdssystem; velfærdsstatens nye familieformer og boligpolitik. Som den eneste beskriver Lisbeth Knudsen i kapitlet "Nye familieformer og færre børn" den historiske udvikling i Danmark som en overordnet strukturel udvikling; som en individualiseringsproces, et perspektiv man godt kan savne i antologien i øvrigt. Det kunne f.eks. have været interessant med en belysning af forbindelsen mellem det danske samfunds radikale individualisering og en socialpolitik, der i stadig stigende grad lægger op til, at sociale problemer er det enkelte menneskes ansvar.

Den danske velfærdsstats historie er en velskrevet og relevant bog, som kan anbefales studerende, samfundsforskere, offentlige debattører og politisk og historisk interesserede i øvrigt. Den giver et godt indblik i den danske velfærdsstats historiske principper, som kan danne et grundlag for at forstå bl.a. nutidens politiske diskussion af "ældrebyrden" og betydningen af kommunalreformen. Man må stille sig selv spørgsmålet, om de nye tiltag til udvikling af velfærdsstaten betyder en fortsat sikring af den danske velfærdsstats kontinuitet og stabilitet, som har været garanteret af bred politisk opbakning bag dens grundlæggende principper om universalitet, solidaritet og værdighed, eller om de er ensbetydende med, at disse grundlæggende principper er taget op til revision?

Mie Engen

Cand.scient.soc. fra Aalborg Universitet

Jørgen Elm Larsen & Iver Hornemann Møller (red.): Socialpolitik, 2. udg.

København: Hans Reitzels Forlag 2004 (473 sider).

Denne udgave af *Socialpolitik* er en revideret og udvidet udgave af førsteudgaven, som kom i 1998. Bogen består af 24 kapitler og er bredt tværfaglig anlagt ved at være skrevet af sociologer, socialrådgivere, økonomer og politologer. Emnemæssig forsøger den at dække næsten alle aspekter af det, man kalder socialpolitik. Bogens fokus er arbejde, arbejdsløshed og marginalisering, teorier om socialpolitik og velfærdsstaten samt socialt arbejde og socialpolitik i forhold til børn, ældre og etniske minoriteter. Bogens målgruppe er socialrådgiverstuderende samt førsteårs universitetsstuderende, og andre der ønsker at få et overblik over de væsentligste socialpolitiske spørgsmål.

Bogen anlægger et teoretisk perspektiv ved at præsentere begreber, definitioner og teorier for socialpolitikens forskellige dimensioner. Dertil føjes et omfattende historisk perspektiv samt en aktuel beskrivelse af nogle af de væsentligste social- og arbejdsmarkedspolitiske problemer.

Bogens redaktører, Jørgen Elm Larsen og Iver Hornemann Møller, forsøger i antologiens første artikel om "Marginalisering og aktivering" at anlægge et samlet perspektiv på den socialpolitiske situation ved at udnævne marginaliseringen som det største socialpolitiske problem og samtidig kritisk problematisere aktiveringen som det rette socialpolitiske svar.

Dette valg af synsvinkel er valgt som indgangsvinkel til en række andre socialpolitiske problemstillinger, fordi der hermed sættes fokus på de grundlæggende arbejdsmarkedspolitiske strukturer og problemer, der ligger til grund for mange sociale problemer, idet der hermed skabes lidt af en fælles referenceramme.

Elm Larsen og Hornemann Møller konstaterer på grundlag af en bred historisk analyse af marginaliseringen og aktiveringspolitikken, at der på den ene side er

sket en langsigtet stigning i marginaliseringen – de langtidunderstøttede udgør ca. en fjerdedel af befolkningen i den erhvervsaktive alder – og at aktiveringens hidtidige effekter har været meget begrænsede på trods af omfattende reformer i 1990'erne.

Baggrunden er enkel. Der eksisterer en stærk arbejdsnorm i samfundet (man bør være selvforsorgende og lonarbejde anses for at være normalt) samtidig med, at der permanent har været stor mangel på lonarbejdspladser. Det har betydet, at en stadig større andel af befolkningen ikke har kunnet leve op til samfundets normalitetsdefinition, hvorfor folk har været tvunget til at bruge de offentlige understøttelsesordninger, der nu engang findes (s. 17). Man har i 1990'erne forsøgt at ændre vilkårene for enkelte af ordningerne (f.eks. arbejdsløshedsdagpenge, førtidspension og orlov), hvilket bare har bevirket, at folk har flyttet sig til andre ordninger (kontanthjælp, aktivering og sygedagpenge).

Ifølge Elm Larsen og Hornemann Møller har aktiveringen ikke nogen synderlig effekt i forhold til at skaffe ledige arbejdspladser, selvom et (lille) flertal af deltagere faktisk er tilfredse med at deltage i aktiveringen. Ligeledes konstaterer de, at denne gruppe ikke i særlig høj grad motiveres af økonomiske sanktioner, på trods af at den officielle politik netop har forsøgt at bruge dette instrument.

De kortlægger fire forskellige diskurser i forhold til aktiveringen: 1. Modstanderne som er liberalister (sænke overførselsindkomsterne), 2. Borgerlonstilhængerne (fjerne aktiveringstvungen), 3. Tilhængerne af aktiveringen (de paternalistiske og formynderiske), der forsvare det bestående system og 4. Aktiveringsoptimisterne (der går ind for lempelser og lempelser). Her bliver det ikke helt klart, hvor Elm Larsens og Møllers principielle kritik af systemet fører dem hen. Kun at man efter deres opfattelse må ændre arbejdsbegrebet og opfattelsen af, at lonarbejde er den eneste vej til integration i samfundet.

Den kritiske synsvinkel over for aktiveringen genfindes i en række andre af antologiens artikler. Det gælder bl.a. Mor-

ten Ejrnæs' artikel om socialpolitikens virkninger. Han skelner mellem tre centrale effekter: Omfordeling, social kontrol og social integration. Om den sidste vil Ejrnæs dog hellere tale om deltagelse, hvor han skelner mellem deltagelse på arbejdsmarkedet, deltagelse som forbruger og deltagelse i socialt samvær. Her har den ensidige fokusering på den arbejdsmarkedsmæssige deltagelse igennem aktiveringsstrategien betydet, at socialpolitikens "disciplinerende normaliserende og ekskluderende" form har domineret i de seneste år.

Jens Lind tager forholdet mellem socialpolitik og arbejde op til analyse ved at vise det intime samspil mellem arbejdsmarkeds- og socialpolitikken i de sidste 30 år, hvor der er sket en gradvis opstramning af rådighedsforpligtelsen. Han gør opmærksom på, at det fortsat er en begrænset del af de aktiverede, der kommer i privat jobtræning, men også at det hovedsagelig er denne forholdsvis lille gruppe, der efterfølgende får ordinær beskæftigelse. Han slutter derfor med at sætte spørgsmålstegn ved det fornuftige i at fastholde nogle institutionelle strukturer og ordninger, der opdeler befolkningen i grader af arbejdsmarkedstilknøytning.

Endelig bliver arbejdssamfundsproblematikken også taget op af Thomas Boje i et bidrag, hvor han diskuterer socialpolitikens forandring og hvorvidt man er på vej mod nye former for solidaritet. Boje registrer de sidste års tendens til, at lønarbejdet ikke blot bliver en social rettighed, men en forudsætning for at få del i de rettigheder, der er knyttet til det sociale medborgerskab. Det fører til øget differentiering og er betænkeligt. Derfor foreslår han en ændring af det sociale medborgerskabsbegreb, som knytter dette til arbejde i almindelighed og ikke kun til lønnet arbejde (en borgerlønsordning), hvilket vil give individerne langt større frihed i tilrettelæggelsen af deres lønarbejds- og omsorgsaktiviteter (s. 390).

Et mål med bogen er at sætte socialpolitikken ind i en bred velfærdspolitisk ramme med præsentation af forskellige teorier om velfærdsstaten og dens udvikling.

Det sker i flere af bogen kapitler. Elm Larsen og Hornemann Møller giver en bred oversigt over velfærdsstatsteori og forskellige velfærdsregimer (Esping-Andersen), og svagheder og styrker ved disse teorier. Det gentages i en lidt anden udformning med tale om velfærdsmodeller i et afsnit af Sven Bislev og kommer så igen i en mere politologisk udformning i Birte Siims afsnit om det sociale medborgerskab. Selvom den danske model her bliver sammenlignet med den engelske og franske, falder dette afsnit uden for bogens sociale og arbejdsmarkedspolitiske sigte. Det får mere karakter af en abstrakt komparativ idepolitisk historie og forholder sig ikke konkret til de aktuelle socialpolitiske udfordringer omkring det sociale medborgerskab, som f.eks. Thomas Boje gør. I denne artikel møder man f.eks. en påstand om, at

den danske socialpolitiske model har siden vedtagelsen af Junigrundloven i 1848 bygget på en norm om, at alle individer har ret og pligt til selvforsørgelse gennem lønarbejde (s. 179).

Man kan dårligt forestille sig en mere uhistorisk og ukorrekt påstand! Hvor udbredt var lønarbejdet i 1848? Har man nogensinde haft ret og pligt til lønarbejde i Danmark? Kan man ikke være selvforsørgende uden lønarbejde?

Bogen har nogle meget solide oplysende og hovedsagelig beskrivende oversigtskapitler om socialpolitikens økonomiske dimensioner, "Sociale udgifter" (Henning Hansen) og "Socialpolitik og fordeling" (Finn Kenneth Hansen), lokale og overnationale institutionelle strukturer, om kommuner i socialpolitikken (Frank Ebbesen) og den sociale dimension i EU (Peter Abrahamson).

De følges af en række mere holdningsprægede og diskuterende kapitler omkring forskellige aspekter af det sociale arbejde i "Socialt arbejde" (Tine Egelund), "Frivilligt socialt arbejde" (Peter Bundesen og Lars Skov Henriksen), "Empowerment og socialt arbejde" (John Andersen

og Jørgen Elm Larsen) og "Socialpolitik og etik" (Peter Høilund).

En af bogens indledende teser er, at der med aktivliniens indførelse i 1990'erne er sket en grundlæggende ændring i dansk socialpolitik. Der er ingen tvivl om, at der hermed skete en afgørende ændring. Spørgsmålet er imidlertid, om den kan kaldes grundlæggende. Hornemann Møller er selv med til at problematisere det i sit flotte historiske oversigtskapitel, hvor han netop fremhæver kontinuiteten, og hvor han overbevisende argumenterer for, at selv de store socialpolitiske reformer ofte er blevet til som et biprodukt af anden og for de politiske aktører væsentligere lovgivning (s. 108).

Hvis man skal komme med nogle kritiske kommentarer til antologien, er det, at redaktorerne ikke i højere grad har forsøgt at gruppere artiklerne efter en systematik af, hvorledes man opfatter socialpolitik. I Claus B. Olsens og Niels Rasmussens afsnit om socialpolitik gives faktisk et bud på en fireleddet definition. Sociale problemer kan efter deres opfattelse sammenfattes i fire typer: Forsørgelsesproblemer, omsorgsproblemer, problemer med afvigende adfærd og sociale integrationsproblemer. Hvis man havde samlet de arbejdsmarkedsorienterede artikler og fulgt denne systematik, havde bogen fået en mere naturlig struktur. Men for alle, der vil orientere sig bredt i socialpolitikens område, er man godt stillet med denne nye udgave.

Erik Christensen

Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning
Aalborg Universitet

Morten Ejrnæs, Gorm Gabrielsen & Per Nørrung: Social opdrift – social arv.

København: Akademisk Forlag 2004
(287 sider).

I bogen *Social opdrift – social arv* kritiserer forfatterne begrebet om den sociale arv, der har spillet en væsentlig rolle i de senere års samfundspolitiske debat i Danmark. Ifølge Ejrnæs, Gabrielsen og Nørrung hører begrebet ikke hjemme i en videnskabelig sammenhæng. Kernen i forfatternes kritik er, at begrebet om den sociale arv fejlagtigt bidrager til den opfattelse, at en række sociale problemer som kriminalitet, alkohol- og stofmisbrug, psykiske problemer, selvmordsforsøg og sædelighedsforbrydelser med stor sandsynlighed overføres fra forældre til deres børn, og at denne *negative* sociale arv i væsentlig grad forklarer eksistensen af disse problemer.

En væsentlig grund til, at denne "myte" om den sociale arv trives i bedste velgående, er ifølge forfatterne, at begrebet er upræcist defineret og så bredt, at det benyttes som "universalforklaring på vidt forskellige samfundsfænomener" (s.47). Ifølge forfatterne benyttes begrebet om den sociale arv om tre forskellige fænomener, nemlig 1) chanceulighed i forhold til at opnå uddannelse og attraktive jobs, 2) risikofaktorer i barndommen, og 3) overførsel af sociale problemer fra forældre til deres børn. Anvendelsen af begrebet i forbindelse med chanceulighed i uddannelse og erhverv og som udtryk for risikofaktorer i barndommen er ifølge forfatterne helt forfejlet, mens den tredje forklaringsfigur bygger på en socialreduktionistisk opfattelse, der "tillægger enten generelle psykologiske eller sociologiske mekanismer alt for stor vægt" (s.56).

Når begrebet om den sociale arv benyttes om forskelle i uddannelses- og erhvervschancer mellem unge fra forskellige sociale klasser, giver det ifølge forfatterne en fejlagtig opfattelse af, at det i væsentlig grad skyldes sociale problemer i familien, når den unge eksempelvis ikke op-

når en uddannelse. Forfatterens reanalyse af unges uddannelses- og erhvervschancer ud fra sekundære data viser imidlertid, at sådanne sociale problemer kun forklarer en lille del af variationen i uddannelses- og erhvervschancer, mens forhold som forældrenes uddannelsesniveau, erhvervsplacering o.l. forklarer en langt større del af variationen. Dermed giver begrebet om den sociale arv det fejlagtige indtryk, at det er i forhold omkring det enkelte individ og den enkelte families problemer, at man skal finde forklaringen på manglende succes i uddannelse og på arbejdsmarkedet. Ifølge forfatterne skal forskelle i livschancer derimod forklares ud fra samspillet mellem individ og system. Forfatterens synspunkt er langt fra nyt og er ofte fremført i forklaringen af forskelle i livschancer og social mobilitet, men den stærke diskurs om social arv i den danske socialpolitiske debat taget i betragtning, er der al mulig grund til at gentage og videreudvikle en sådan kritik.

I forfatterens argumentation for synspunktet henviser de blandt andet til forskellige sociologiske teorier, der generelt søger forklaringerne på forskelle i individers livschancer uden for den enkelte familie. Forfatterne peger f.eks. på Giddens' teori om betydningen af refleksivitet, der bidrager til at modvirke en stærk overførsel af egenskaber og handlemønstre fra forældre til børn, og ikke mindst fremhæver forfatterne Bourdieus teori om det sociale rum, hvor tendensen til homologi mellem de sociale strukturer og aktørernes kognitive dispositioner ikke tildeler forældrene en afgørende rolle, men derimod lægger vægten på betydningen af fordelingsstrukturene i det sociale rum. I argumentationen for, at Bourdieu ikke tildeler forældrene en afgørende rolle, fremhæver forfatterne, at Bourdieu også lægger vægt på, at forældrene fra lavtuddannede familier har ambitioner på deres børns vegne, og at arv således

ikke bare er arv af belastninger, men også arv af forældrenes ønsker og ambitioner om, at deres børn får bedre kår, end de selv har haft (s.164).

Frem for at forblive i udlægninger af begrebet om social arv, kunne man også fremhæve Bourdieus strategibegreb, hvor han lægger vægt på at forstå reproduktion og transformation af det sociale rum ud fra de reproduktions- og rekonversionsstrategier, som aktørerne udfolder i det sociale rums fordelingskampe.

Ligeledes kunne forfatterne gøre det klart, at begrebet om den sociale arv ikke har haft nogen gennemslagskraft uden for en skandinavisk sammenhæng. Begrebet har således ingen genklang i sociologisk teori og går imod væsentlige hovedstrømninger i nyere sociologisk teori, nemlig en række tilgange, der betoner samspillet mellem makro- og mikroniveauet ikke mindst, når det gælder teori om livschancer og chanceulighed. Det gælder ikke blot Bourdieus teori, men også den rationelle handlingsteori, der står stærkt i den komparative stratifikations- og mobilitetsforskning.

Forfatterens argumenter mod begrebet om social arv er først og fremmest baseret på empiriske forhold og iagttagelser. Gennem en reanalyse af data fra Socialforskningsinstituttets børneforløbsundersøgelse påviser forfatterne, at kun en lille del af de børn og unge, der vokser op i familier, hvor faderen eller moderen har alvorlige sociale og psykiske problemindikatorer, selv udvikler samme alvorlige problemer, mens hovedparten af børnene, der vokser op i disse familier, ikke senere udvikler sådanne problemer. Det er samtidig kun en mindre del af de børn og unge, der har alvorlige sociale og psykiske problemer, der er vokset op i familier, hvor faderen eller moderen havde tilsvarende problemer. Flertallet af børn og unge med alvorlige problemer er med andre ord vokset op i familier, hvor forældrene ikke har haft sådanne problemer.

Forfatterne argumenterer først og fremmest mod brugen af oddsratioer i undersøgelser af risikofaktorer i barndommen. De påpeger, at brugen af oddsratioer kan få overhyppigheden af sociale problemer blandt børn og unge, hvis forældre også har sociale problemer, til at tage sig dramatisk ud, mens de absolutte sandsynligheder

der for at udvikle sociale problemer er ganske små, uanset om forældrene har problemer eller ej. Det er en meget overbevisende argumentation, når det gælder disse problemindikatorer, hvor begrebet om den sociale arv risikerer at bidrage til at stemple børn fra familier med sociale problemer. Forfatterne har således en væsentlig og afgørende pointe om, at nok er der en overhyppighed af sociale problemer i denne gruppe, men det er kun en lille del af disse børn og unge, der selv får alvorlige problemer som voksne. Ikke mindst i forhold til det sociale arbejde, påpeger forfatterne, at begrebet kan få alvorlige konsekvenser, nemlig som selvpfyldende profetier, gennem de negative forventninger som socialarbejdere ud fra diskursen om den sociale arv kan møde børn og unge med, når forældrene har sociale problemer.

I deres kritik af brugen af oddsratioer diskuterer forfatterne imidlertid ikke, at oddsratioen spiller en vigtig rolle i studiet af ulighed i uddannelses- og erhvervschancer mellem forskellige grupper og har en udbredt anvendelse i den internationale forskning. Når det gælder chancen for at opnå en bestemt uddannelse eller erhvervsplacering påvirkes de absolutte sandsynligheder af strukturelle forskydninger i befolkningens uddannelses- og erhvervs sammensætning. Oddsratioen er derimod margin-insensitiv og udtrykker de relative chancer for at opnå en bestemt uddannelse eller erhvervsplacering rensset for sådanne strukturelle forskydninger. Dermed har oddsrationebegrebet på tværs af forskellige tilgange også en vigtig teoretisk fortolkning, nemlig som et mål for styrkeforholdet mellem forskellige sociale grupper i chancerne for at opnå en bestemt uddannelse eller et attraktivt job. Forfatternes kritik af det upræcise begreb om den sociale arv forskyder sig således til at være en kritik af et statistisk mål, nemlig oddsratioer, der generelt er et vigtigt redskab for at kunne sammenligne uddannelses- og erhvervschancer mellem sociale grupper, og som derved knytter sig centralt til et af de begreber forfatterne foretrækker, frem for begrebet om den sociale

arv, nemlig begrebet om chanceulighed.

Disse indvendinger til trods, bidrager bogen med sit udgangspunkt i en kritisk forholden til en dominerende begrebmæssig diskurs til at nuancere den danske socialpolitiske debat. Ejrnæs, Gabrielsen og Nørrung retter således opmærksomheden mod, at baggrunden for sociale problemer ikke kun skal søges i individets historie og i det nære og det synlige, men må ses i et større sociologisk perspektiv, hvor sociale kræfter knyttet til samfundets strukturer og sociale systemer i høj grad er med til både at skabe og begrænse det enkelte individs livsmuligheder.

Lars Benjaminsen
Sociologisk Institut,
Københavns Universitet